

VOJKO

BUNKERJI

(Odlomek iz vojnega dnevnika)

Praprotno. Kako neizbrisno se je zajedlo v spomin to ime. Eno samo noč sem preživel v njem. Kot bi z rafali vklesal v granit odlomek iz knjige, tako se spominjam vsake, še tako majhne podrobnosti.

Takrat sem vedel o Praprotnem le to, da je majhen zaselek na poti v Železnike sredi Selške doline. Kot izvidnik sem ga opazoval z daljnogledom z ostrorobega Lubnika in grebenov Križne gore. Tam, kjer se dolina tako zoži, da je komaj prostora za cesto in reko, so Nemci ob mostu postavili ogromen betonski bunker, ga obdali z jarki, odpornimi gnezdi in opletli z žico.

Kadar se je Prešernova brigada držala okoli Mohorja in smo v nočnih pohodih vdiral v Kranj in Škofjo Loko, smo globoko pod seboj v dolini, kot v nekem drugem svetu, slutili sovražno gnezdo — postojanko Praprotno. Iz morja teme je zlovesče opozarjala nase kot oko zveri, prežeče in potuhnjeno. Beton, železo, žične ovire, med njimi mine — minska polja, naokrog pa strma pobočja brez vsakega kritja. Kdo se v takem gnezdu ne bi počutil varnega?! Tudi Nemci so se počutili. Vsakega izmed nas je obšlo neugodje, če je pomislil, da bi se bilo treba znajti tam spodaj. Leta 1943 so to že okusili Prešernovci, ki so postojanko skoraj požgali in dvakrat napadli.

19. oktober 1944. Brigada je že tri dni počivala v Rovtah. Po mnogih bojih okoli Črnega vrha in po Poljanski dolini se nam je prav prileglo. Ko pa se je pojavil divizijski obveščevalni oficir Poljak Tomo v bataljonu, nas je kmalu vznemiril.

»Kam bomo šli, Tomo? Kam bomo udarili?« smo drezali vanj. On pa se je samo tajinstveno nasmihal in po stari obveščevalski navadi molčal in raje poslušal. Slutili smo, da se nekaj pripravlja. Na jasnem smo si bili šele, ko je bila komanda čete poklicana v štab bataljona. Tam so bili že zbrani za javorovo mizo v prostorni kmečki hiši zamišljeno sklonjeni nad specialkami in skicami štabni oficirji. Komandant brigade Korl, komandant bataljona Stane, divizijski obveščevalec Tomo in drugi.

Brez posebnega uvoda je komandant brigade, kot bi dajal učitelj učencem popoldansko nalogo, povedal: »Naloga prve čete prvega bataljona, ojačane z vodom težkih mitraljezov, oddelkom minometalcev in grupo minerjev je: napasti in likvidirati postojanko Praprotno, požgati leseni most. Četa se razdeli v štiri udarne grupe. Prvi poizkus: priplaziti se neslišno, prerezati žične ovire in poizkusiti iznenadno miniranje. V primeru presenečenja, likvidirati postojanko z borbo. Vodje grup: komandir Bilič, komisar Boris, namestnik Ivan, pomočnik Vojko. Napad vodim sam in komandant Stane.«

Precej časa je minilo, preden smo si bili na jasnem o podrobnostih. Površne skice, podatki o oborožitvi, o možnostih intervencije so nam dali misliti, da bo precej trda.

Dan je bil pust in otožen. Goste sive megle so se vlačile okoli škofjeloškega hribovja in mrzel veter je vel iz doline. Iz megle so se ponujale prve snežinke med drobnimi kapljami dežja.

Borcem v četi smo sporočili o napadu. Seveda, ne kraja in ne časa. Četo je zajelo bojno razpoloženje. Čas je potekal v pripravah. Čistilo se je orožje, popolnjevala municija, vežbali smo v metanju granat, v rezanju žice. Že sama psihološka priprava je kazala, da gre za posebno akcijo. Gledal sem fante pri njihovi vnemi. Tako dobri in uslužni smo bili drug do drugega, kot bi vedeli, da enota, ki hoče doseči uspeh, mora zlititi svojo voljo in moči. Navajeni smo bili podobnih nalog, saj smo večkrat napadali postojanke. S komisarjem sva z borci vodila drobne osebne razgovore. Taki trenutki ljudi najbolj zbližajo in povežejo med seboj. Zaveš, kako človek lahko potrebuje človeka in se nanj lahko zanese v trenutkih, ko se odloča usoda mnogih življenj, ljudi spreminja, da postajajo dobri med seboj in razumevajoči. Ogenj v očeh, nekaj premišljanja, bodrilne besede: ali jih bomo naklestili in pognali v zrak! Toda pomisleka, kdo izmed nas — vrste so se že tako precej zredčile — bo spet ostal tam spodaj ob bunkerjih, ki je sam silil v človeka in ga ni bilo lahko odgnati, tega ni mogel kriti nihče. Nekaterih izmed nas ne bo več nazaj. Toda katerih? Beton, železo, žice, mine in vod Nemcev, ki ne bodo držali rok križem.

Moramo jih zlomiti. In zlomili jih bomo. Tako smo drug v drugem utrjevali misel.

Večerja je bila sredi popoldneva. Misel na napad nas je tako prevzela, da se je le malokomu ljubilo jesti.

Dokaj čudno kolono so imeli priliko videti ljudje ob samotnih domačijah, ko smo se ob prvem mraku spuščali v dolino. Sklonjene postave, ogrnjene v šotorska krila, poleg orožja dolgi koli za mine in podobno orodje za napad na bunkerje. Rosilo je vedno močnejše in tla so bila blatna in razmočena. Kjerkoli smo šli, nas je spremljalo pasje lajanje.

Zmračilo se je, marš pa se je nadaljeval v noč. Brez opozoril je vladala v koloni stroga tišina. Iz meglene noči je moten blesk luči najavil postojanko. Zdaj smo bili previdnejši. Zavarovali smo se s predhodnico. Pred vasjo smo se ustavili in udarne grupe so od tod krenile vsaka po svoje. Šele tu smo pjasnili borcem nalogo vsake grupe in posameznikov.

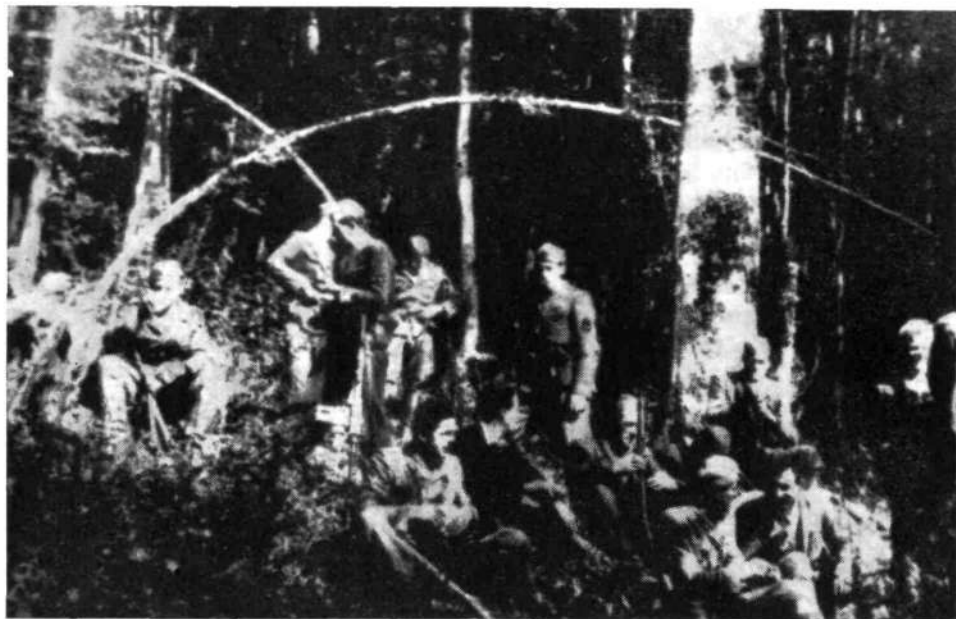
Boris, Bilič, Ivan s svojimi so odšli v noč. Sešli se bomo v peklju, smo si dejali. Z mojo grupo, ki je imela nalogo ščititi minerje in utreti pot skozi žico, je odšel Poljak Tomo. Vlekli smo se prihuljeno ob obrežju reke. Vse bliže smo prihajali k motno osvetljeni postojanki in vse počasnejši in previdnejši je bil naš korak. Nazadnje smo se plazili po tleh.

Grobno tišino je motilo le igrivo, brezskrbno šumljanje reke in enakomerno šumenje dežja. To šumenje je vpijalo rahle šume plazečih se teles — nas, ki smo se kot sence zgrinjali okoli železobetona ob mostu. Že smo razločili obrise mostu, žičnih ovir in temno gmoto glavnega bunkerja, ki je bil podoben ogromnemu poveznjenemu loncu.

Meter za metrom. Priplazili smo se prav do prvih žičnih ovir. Slišali smo škripajoče korake stražarja in kmalu smo ga zagledali, ko je prišel pod luč in se je zalesketala čelada. Niti slutil ni, kaj se dogaja; da se obroč smrti okoli njih neopazno zožuje. Prilepljeni v blatno brozgo nismo čutili mraza. Čakali

smo minersko grupo, da poskusi z iznenadenjem. Napetost je rasla. Napetost zavesti, ki prevzame duha in napravi telo za pokorno vzmet.

Podporočnik Janez, ki ga je nekaj polomil in je imel posebno nalogo — naj se rehabilitira z drznim dejanjem, da napravi pot skozi žično oviro in minske polje — je začel z delom. Plazeč je dosegel žico. Ležeč na hrbtu jo je ščipal in delal pot. Dva od minerjev sta mu pomagala. Celo do nas ob vodi je včasih prišel šum. Precej časa je trajalo in prehod skozi žico je bil skoraj gotov, ko se je iz neznanega vzroka stražar vznemiril. Napravil je nekaj hitrih korakov in se potuhnil v temo:

Skupina borcev Prešernove brigade. (Po originalu v loškem muzeju.)

»Halt, wer da?!« je presekala nočno tišino njegov vznemirjeni glas.

Nihče mu ni odgovoril. Ista grobna tišina je vladala naprej. Janez je nekaj časa miroval, potem pa je spet pričel striči žico.

Nemški stražar je postal pozornejši.

»Halt, wer da?!« je vnovič zavpil. Spoznal je, da se nekaj dogaja. Njegov glas je bil poln srahu in groze. Čeprav se ni nič premaknilo, je vnovič zavpil: »Halt, halt!« kot se ne bi obvladal. Zatem pa je rezek rafal zasekal v temno noč.

Prekleti Švaba! Zakaj ni zaspal. Najslajše sanje bi mu privoščil, da bi se počutil kot v sultanovem haremu. Prerezali bi mu vrat in jih zaminirali v spanju. Tako pa je bilo, kot da bi droben kamenček sprožil plaz. Iz cevi naših mitraljezov se je usula toča krogel na bunker. To streljanje je sprostito napetost v nas. Podporočnik s svojimi pa je v tem peklenskem ognju naprej rezal žico. V bunkerju smo zaslišali šum in vrvenje kot v panju. Nemške komande, psovke in že je roj raket razsvetlil okolico, da je bilo svetlo kot podnevi. Iz bunkerja pa je zaropotalo in na nas se je vsula toča svetlečih se izstrelkov. Imel sem občutek, da smo spali ob mitraljezih, tako je bilo vse iznenadoma in bliskovito.

Ozko dolino je napolnilo gosto streljanje, ki se je zlilo v eno samo rohnenje, v to rohnenje pa so klale eksplozije granat in plastika. Zemlja je špricala pod snopi krogel. Mitraljezec ob meni je vžgal v reflektor, da se je steklo razletelo v drobne kosce. Postojanko je objela tema. Kot bi razpel svetlikajoče štrene okoli bunkerja, so švigali svetleči izstrelki mimo glav. Prijeli smo jih z vseh strani. V tej situaciji smo si postali šele svesti težavnosti svoje naloge. Gorje mu, ki bi v teh prvih trenutkih dvignil glavo in vstal. Študiranje skice in obvladovanje terena je prišlo v nasprotje. Kako se prebiti v ognju preko žice in minirati bunkerje? Rakete vseh mogočih barv so švigale v nebo in njih trepetajoča svetloba se je izgubljala v rahlo zameglenem ozračju. Odsekana pobočja so dajala videz nečesa groznega, kar se dogaja v nekem od vsega sveta osamljenem kotlu. Nemci so klicali na pomoč — seveda zaman. Telefonsko zvezo smo jim že davno prekinili, v dolini pa so čakale zasede.

Z vseh strani smo bunkerje in jarke obmetavali z ročnimi granatami in plastikom. Ker je bil odpor premočan, je stopil v akcijo angleški ročni metalcec proti oklopnikom. Preko cestnega nasipa jih je pošiljal strelec — mino za mino. S strahovitim pokom se je razletela mina ob železobetonu in kamenje je frčalo preko glav. Kadar je mina zadela pomožne objekte, pa so bruna letela po zraku. Bunkerje je ovil gost dim. Nemci so streljali s trombloni in mino-metalcem. Toda mimo nas. Bili smo preblizu.

Čas, ki se je prej vlekel, je sedaj mineval bliskovito. Ne vem, koliko časa je trajalo to uničujoče obojestransko streljanje. V trenutkih boja človek izgubi smisel za realno vrednotenje časa. Včasih se vse zgosti, drugič pa vleče v brezizhodnost.

Ko se je streljanje nekoliko stišalo, je komandant Korl, ki je sam vodil napad, z močnim glasom, razlegajočim se po vsej dolini, zaukazal: »Juriš, naprej! Na bunkerje! Naprej! Po njih!«

Komandir Bilič, Bosanec iz Zenice, je s svojimi udaril preko vode. Skoraj do pasu so jo gazili. Imel je nalogo še med bojem zažgati most. Nemci so ga odbili z ročnimi bombami. Zabil se je tik nad bregom reke. Minerji so razstrelili žico in vdrli k glavnemu bunkerju. V prvem divjem naskoku smo zavzeli pomožna odporna gnezda okoli glavnega bunkerja. Streljanje, tožeči stoki ranjencev, detonacije, vse se je pomešalo. Nekaj naših je bilo že ob glavnem bunkerju. Ogromni miner je z debelim kolom tolkel po mitraljezih, drugi pa so pristavili mine na drogovich. Polegli smo. Kot bi se pretrgala zemlja, je jeknilo. Prst nas je oškropila in kamenje. Kos bunkerja jim je odkrnilo. Vendar le stranski del, tako da jim nismo prišli do živega. Dim, vpitje, zmešnjava. Napad Nemcev z ročnimi granatami nas je odbil.

Potem je za nekaj časa nastala mučna tišina. Kot bi se mi in oni vsaj malo hoteli odpočiti in priti do sape. Po nemško smo jih pozvali k predaji. Toda psi v železobetonu se niso hoteli podati. Borba se je nadaljevala. S Korlom in Tomom smo se znašli ob likvidiranem pomožnem bunkerju. Sam komandant je metal ogromne, iz plastika in nemške ročne granate sestavljene bombe v sovražni bunker. Zmerjali smo jih kakor pse. V kratkem morajo podleči. Z ostanki min je sekal minometalec v železobeton. Utrdba pa je bila izredno trdna. Nemci so se oglašali vedno slabše. Nam pa je že zmanjkovalo razstreliva. Po nalogu komandanta so minerji iz vsega, kar nam je ostalo, sestavili 15 kilogramov težko mino iz plastika. Dva sta jo vlekla skozi žico k bunkerju. Komaj sta se uspela umakniti. Potisnili smo glave v blatno brozgo in že je gromozan-

ska eksplozija razklala ozračje in nas oškropila z zemljo. Komandant brigade, v svesti, da se je bunker razklal, pa je zavpil:

»Juriš, naprej!«

Z vseh strani smo se dvignili in navalili preko žice. Komaj smo bili sredi žice, nekateri pa so bili že preko, ko so noč razsvetlile rakete. Mina ni učinkovala pravilno. Zvalila se je z bunkerja in eksplodirala ob njem in Nemci so ostali živi. S Tomom sva bila sredi žice, ko so nas obsvetile rakete. Tik pred seboj sem ugledal cevi šarcev, ki so se usmerjale na nas. Padel sem med žico, raztrgano od granat, in pritisnil glavo k tlom. In že so snopi krogel zažvižgali po nas. Tomo je kriknil. Ranjen je obvisel na žici. Eden od borcev je stopil na mino in s treskom odletel v zrak. Naši so se morali umakniti. Zmanjkalo nam je razstreliva in bunker, v katerem je bilo živih le še nekaj Nemcev in je potreboval samo zadnjo mino, da bi postal grob in razvalina, ni mogel biti razdejan.

Ranjeni obveščevalci Tomo je pretresujoče klical na pomoč. Pognal sem se, ga dosegel in ga naložil na hrbet. S skrajnimi močmi sem ga meter za metrom vlekel izmed žic. Že ko sva bila skoraj skozi, je znova prasnila raketa. Nемеc naju je ugledal in obsul z ognjem. Padla sva v blatno brozgo. Spet rakete!

»Banditen schleppen Verwundete! Los, Feuer!«

Izstrelki so brizgali zemljo okoli naju. V mali duplini sva ostala negibna. Tomo je bil še dvakrat zadet. Ne vem, koliko časa sva ležala, le streljanje se je počasi stišalo in med naše je prišla komanda: »Umik!« Od Škofje Loke sem se je slišalo streljanje. Nemcem je najbrž prihajala pomoč. Ko se je nekoliko umirilo, sem zavlekel Toma k likvidiranemu bunkerju v mrtvi kot.

Rahla svetloba bližajočega se dne se je razlila po zamegljeni kotlini, po kateri je dišalo po smodniku in krvi. Strelj iz bunkerja so bili zelo redki. Tomo je vzdihoval v smrtnem boju. Nisem ga smel pustiti. Naložil sem si ga na hrbet in ga vlekel po razmočeni njivi. Že sva bila izven območja krogel, ko sta se iz teme utrgala dva borca. Cerkovnik in Seljak. Pogrešili so naju, pa sta prišla iskat zaostale.

Ravno prav sta prišla. Tomo, hrabri obveščevalci, mi je umiral v naročju. Razpel sem mu bluzo, da bi ga obvezoval, pa ni bilo več potrebno. Kri mu je vrela izpod srca, kamor je dobil drobec, roko je imel dvakrat prestreljeno in tudi noge. Nekaj nerazumljivega je mrmral, potem pa je izdihnil. Poslušal sem bitje srca, pa je prenehalo.

Tudi mrtvega ne bodo dobili Nemci. S Cerkovnikom sva ga vlekla preko njiv, do prvih hiš, kjer sva dobila voziček in kramp. Naložila sva ga in peljala. Ob majhnem mostiču, kjer preko reke zavije pot proti Mohorju, sva ga zagrebla. Prav nič več kot nekaj pedi globoko pod zemljo. Na grob sva mu nametala nekaj vej, kramp je pa Seljak zagnal v vodo.

Nismo bili še daleč v bregu, ko so se spodaj na cesti oglasili motorji. Prihajala je nemška kolona. Nas pa je do smrti izmučene in utrujene sprejel gozd v varno okrilje. Tik pod Mohorjem smo se sešli s komisarjem Borisom in vodnikom Zabukovcem. Šla sta iskat zaostale, pa ju je Švaba z rafalom oplazil, ko sta lezla preko brvi. Vodniku je krogla prebila roko od komolca do ramena in kri mu je curljala kljub močni obvezi.

Na Mohorju smo dobili četo. Zbrani so bili na obronku gozda pod cerkvico. Ko nas je komandir Bilič zagledal, je od veselja planil pokonci: »Evo jih! Boris i Vojko dolaze!«

Objemali smo se in se nekam čudno smejali. Kar gledali smo drug drugega. Umazani, blatni, razcapani, krvavi in opraskani od žice, prepadenih obrazov, smo bili dokaj čudne pojave. Ranjenci so bili že obvezani in so se kar dobro počutili, da so jo odnesli, kajti pet naših je za zmerom ostalo tam spodaj.

V dolini so se vlačile megle, skozi zastor sivih oblakov nad gorami pa je posijalo jesensko sonce. Nekaj vzvišenega in pretresujočega je bilo v naših srcih. Nekaj takega, kar človek redkokdaj občuti in kar je z besedami težko izraziti. Nekaj, kar je močnejše od jekla, ognja in smrti.